

## De neushoorn van Dürer

door Simone BUYS

Talrijke tekeningen en akwarellen van dieren getuigen van de grote interesse die Dürer had voor dieren (konijn : Albertine, Wenen ; hertenkop : Nationale Bibliotheek, prentenkabinet, Brussel ; vleermuis : Louvremuseum, prentenkabinet, Parijs).

Hij is dus gefascineerd de dag dat hij een tekening in handen krijgt die een Indische neushoorn voorstelt, dier dat sinds de oudheid niet meer in Europa werd gezien.

De tekening en de beschrijving van het dier waren aan een vriend die in Nurenberg woonde gestuurd door Valentin Ferdinand, een Moravische drukker die gevestigd was in Lissabon. « Het is zo'n merkwaardig dier dat ik u er wel een afbeelding van moest sturen. »

Het geschetste dier werd ontscheept in de haven op 20 mei 1515 terwijl een groot aantal nieuwsgierige Portugezen toekeken.

Het schip « Nossa Senhora da Ajuda » kwam uit Goa (haven op de westkust van Indië). Het was geladen met waardevolle geschenken die gestuurd waren door de koning van Guzarat, de sultan Muzafar van Cambay, aan de koning van Portugal, Emmanuel de Prachtliovende.

Deze laatste plaatste zijn enorme rijk dat toender tijd van Portugal de sterkste koloniale mogendheid van de ganse wereld maakte, onder de bescherming van paus Leo X. Deze twee soevereinen onderhielden

vredelievende en vruchtbare relaties, wat tot uitdrukking kwam via allerlei diensten die ze elkaar verleenden en het uitwisselen van geschenken.

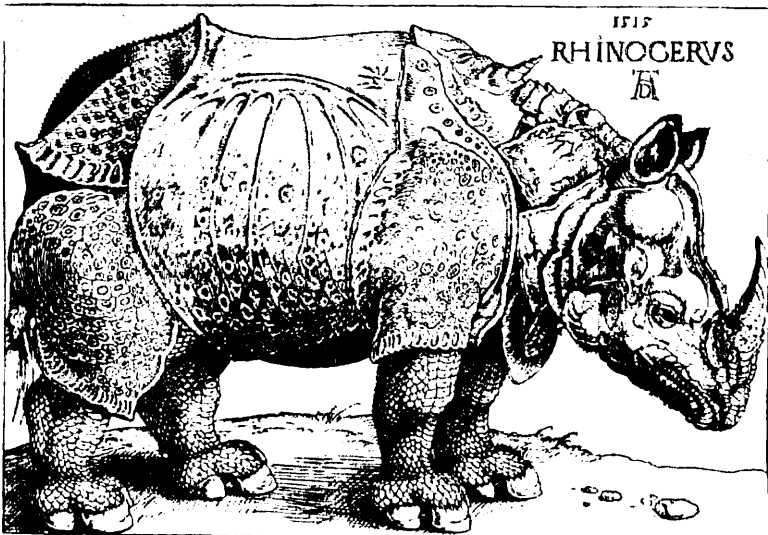
Zo gebeurde het in 1515 dat Emmanuel de Prachtliovende om nieuwe gunsten van de paus te bekommen besloot de beroemde dikhuid naar Rome te sturen. Joao de Pina werd ermee belast het dier als geschenk aan de paus te overhandigen en de koning beval het dier te tooien met een halsband van groen fluweel, met vergulde rozen en anjers. Het schip, geladen met het opgedirkte beroemde dier verliet Lissabon in december om in januari 1516 toe te komen in Marseille waar zijn doortocht werd goedgekeurd. Kort daarop stak Joao de Pina terug in zee met bestemming Rome. Een hevige storm stak echter op in de Golf van Genua waardoor het schip te pletter liep op de rotsen van Porte Venere, nabij de haven van La Spezia. De neushoorn verdrinkte. Hij werd later uit het scheepswrak opgehaald, opgezet en toch aan paus Leo X geschonken.

..

Het bizarre dier intrigeerde Dürer. Daarom zette hij zich aan het werk om de tekening ervan te reproduceren.

De documentaire bronnen die hij hanteerde bij zijn houtgraveerwerk bestaan niet meer. Maar de inscriptie op de tekening die hij maakte als voorbereiding voor de gravure (British Museum) lijkt de letterlijke transskriptie te zijn van de beschrijving die Valentin Ferdinand van Lissabon opstuurde. En Dürer gaf die tekst weer in drukletters boven de gravure (acht uiterst zeldzame exemplaren, waarvan er vijf worden bewaard in het British Museum).

« In het jaar 1513 (sic), de 1ste mei, werd bij Emmanuel van Lissabon, die almachtige koning van Portugal, dit levende dier van Indië gebracht. Men noemt het dier een neushoorn. Hij wordt hier volledig afgebeeld. Hij heeft de kleur van een gevlekte zeeschildpad. En hij is bijna gans overdekt met dikke schubben. Van grootte is hij als de olifant maar hij heeft kortere poten en is welhaast onkwetsbaar. Hij heeft een sterke puntige hoorn op de neus. Die hoorn slijpt hij scherp zodra hij ergens een steen vindt. Dit domme dier is de doodsvijand van de olifant. De olifant is er geweldig bang voor, want wanneer ze elkaar tegenkomen loopt de neushoorn met gebogen hoofd op de olifant toe en rijt hem de buik open. De olifant is gewoon niet in staat zich te verdedigen. Dat is te wijten aan het feit dat dit dier zo goed gewapend is dat de olifant er gewoon niets



De neushoorn van Albrecht Dürer (1471-1528).

kan tegen uitvoeren. Men zegt ook dat de neushoorn snel, levendig en slim is.»

Aangezien de originele gevens weinig duidelijk zijn, interpreteert Dürer de beschrijving naar best vermogen met een gedetailleerde tekening van een neushoorn die hij nimmer zag: bekleed met sjabrakken (dekkleden), met schubben op de poten, een kleine hoorn tussen de schouderbladen en met allerlei hoornige uitsteeksels op alle lichaamsdelen.

De Portugese tekenaar had nochtans dat afgebeeld wat hij zag: het dier was bedekt met allerlei hoornige uitsteeksels ten gevolge van het langdurig verblijf in de ruimen van het schip. Men merkt dat verschijnsel trouwens op bij oudere neushoorns in de dierentuinen.

∴

De voorgestelde neushoorn is een eenhoornige neushoorn die in de tropische streken van Azië leeft. Wanneer de eerste mens op aarde verscheen bestonden er nog slechts vier soorten neushoorns: de Indische of pantserneushoorn, de breedlip witte neushoorn, de zwarte of puntlip neushoorn en de Sumatraanse neushoorn.

De eerste groep had één hoorn, de drie andere hadden er twee.

De eenhoornige neushoorns van Azië onderscheiden zich van de andere, behalve door het aantal van de hoorns, door een uitzonderlijk dikke gepantserde huid, die doorgroefd is door brede huidplooiën. Uit hun hoorns bereidde men allerlei remedies tegen gif, epilepsie en impotentie bij de mannen. In de Middeleeuwen werd door dit alles de neushoorn beschouwd als de legendarische eenhoorn.

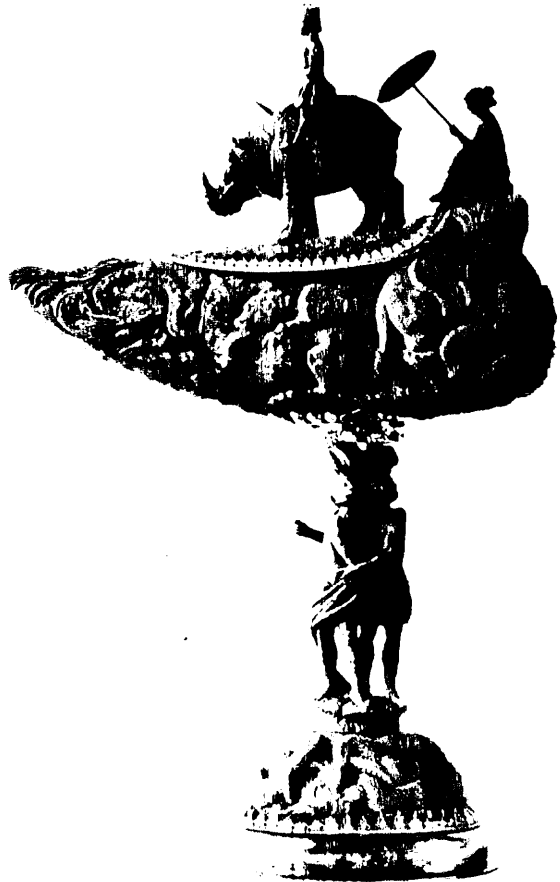
De neushoorn van Dürer, die gelijkt op een prehistorisch monster, bleef tot de 18de eeuw de enige bekende vermeldenswaardige voorstelling van de neushoorn.

Daardoor kwam het dat de pathologische knobbels of uitsteeksels van het Portugese exemplaar in de handboeken voor natuurwetenschappen werden opgenomen als karakteristiek voor alle soorten neushoorns.

a) De gravure weergegeven in de « Histoire naturelle » van Gesner, verschenen in 1551, is geïnspireerd door het werk van Dürer.

b) Op een doek van Rubens (1577-1640) kwam de neushoorn van Dürer eveneens voor: « Neptuneus en Amphitrite ». Dit werk, dat werd bewaard in de Staatliche Museen, Berlijn, ging verloren in een brand gedurende de Tweede Wereldoorlog. De dijk was links op het werk geschilderd en was vergezeld door andere exotische dieren: leeuw, tijger, krokodil en nijlpaard.

c) Een gewassen pentekening van Francis Barlow (1626-1704): « Gevecht tussen een olifant en een



Beker uit hoorn van rhinoceros met Indische neushoorn, 16<sup>e</sup> eeuw. Vermoedelijk geïnspireerd door de neushoorn van A. Dürer. Museum « Schloss Ambras », Innsbruck.

neushoorn » (Courtauld Institute of Art, Witt Collection, London), geeft getrouw de neushoorn van Dürer weer.

De gravure van Dürer, voortreffelijk en realistisch getekend, heeft dus uitmuntend gediend als wetenschappelijke en artistieke dokumentatie, tot ze ontroond werd door de zoölogie.

#### Literatuur

Gaillard F. Ravenel & Jay A. Levenson. *Dürer in Amsterdam, his graphic work*. National Gallery of Art, Washington, Editor Charles W. Talbot, 1971.

Paul de Laget. *Le Rhinocéros du Château d'If*. Revue de Marseille n° 27.

Herbert Wendt. *Out of Noah's Ark*. Boston, 1949.

Ernest Gombrich. *Art & Illusion*. New York and London, 1960.